

Історія накопичення й оновлення книжкового фонду музею Маркіяна Шашкевича у Чортківській гімназії його імені

Ножак Остап Зіновійович

Асистент кафедри журналістики Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича,
e-mail: ostapicus@gmail.com

I. Вступ

Як відомо, однією з рушійних сил навчального процесу є інформація, а точніше – система забезпечення нею навчального закладу. У школі роль такої системи відіграє передусім бібліотека. Також це може бути інший тип інформаційного сховища: шкільний музей, меморіальний музей на території школи, меморіальна кімната, шкільне Інтернет-кафе, будь-який інший зал, влаштований на кшталт читального, або просто приміщення, в якому зберігаються книги для учнівського та викладацького користування.

II. Дещо з історії Чортківської гімназії імені М. Шашкевича і кімнати-музею в ній

У Чортківській гімназії імені Маркіяна Шашкевича, котра наступного року святкуватиме своє сторіччя, роль накопичувача інформації відіграє (крім, звісно, бібліотеки) меморіальна кімната-музей М. Шашкевича. Цей структурний підрозділ було створено відносно недавно – 1993 року, після того, як у 1992-му навчальному закладу було повернуто статус гімназії та ім'я видатного галицького просвітителя [4, с. 16–17].

Кілька слів про гімназію. Створювалася вона в 1911 році під патронатом товариства “Рідна школа” як своєрідна опозиція до наявної в місті польської державної гімназії. Спочатку вона була приватною, оплачувалася коштами батьків і пожертвами громадськості, а згодом, 1919 року, стала державною. Гімназія

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

при заснуванні отримала “право прилюдності” – своєрідну можливість офіційно, на державному рівні давати відповідну освіту. Це мало зрівнювати її свідоцтва з цінністю свідоцтв усіх державних австрійських гімназій.

Під час російсько-царської окупації гімназію було закрито, при настанні Польської держави – поновлено, у 1939 році змінено на середню школу, відтак 1940-го – знову на гімназію і 1944-го – ще раз на звичайну школу. У 1992 році навчальному закладові було повернуто статус гімназії та ім'я колишнього патрона Маркіяна Шашкевича, у навчальний план було включено три іноземних мови (англійську, німецьку, латинь), основи християнської етики, основи філософських знань, етику, естетику, психологію, риторику, історію світової культури, історію Чортківщини [2, с. 5].

Задля вшанування пам'яті М. Шашкевича в одному з класних приміщень гімназії наприкінці 1993 року було відкрито й освячено кімнату-музей його імені. 2004 року музей було зареєстровано під юрисдикцією обласного управління освіти як “літературно-красназничий музей отця Маркіяна Шашкевича”. Сьогодні він містить такі галузеві фонди: “Шашкевичіана”, “Художня література”, “Публіцистика, наукові й методичні матеріали”, “Періодика” і “Видання до 1945 року”. Загальну кількість одиниць зберігання назвати неможливо, бо саме тепер триває оформлення електронного каталогу.

III. Книжкове наповнення кімнати-музею

Оскільки гімназія набула більш гуманітарного профілю, виникла потреба в забезпеченні навчального процесу новими підручниками, посібниками, наочним приладдям, яких на початок 90-х років було небагато.

Спочатку музей М. Шашкевича складався з двох десятків книжок, кількох вітрин, стендів та інших, по суті – декоративних, елементів оформлення. Проблему наповнення

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

Його фондів було вирішено завдяки колишнім (довоєнним) гімназістам з діаспори, які почали передавати для музею книги і брошури українознавчої тематики. Серед них професор Іллінойського університету Дмитро Штогрин, всесвітньовідомий оперний співак Йосип Гошуляк, громадський діяч, лікар і видавець Павло Пундій та багато інших. Особливо уваги заслуговує постать Д. Штогрин, який, власне, і започаткував у гімназії традицію “книжкового меценатства”. Починаючи з 1991 року, тобто ще до того, як школа стала гімназією, він щороку присилав поштою книжкові видання. Його першим внеском стали видання з історії України, підшивка журналу “Червона калина”, збірка в журнальному варіанті “Історія українського війська” І. Тиктора – “унікальний документальний матеріал військових зусиль українців” [1, с. 217].

IV. Оглядовий опис книжкового зібрання від Д. Штогрин

Книжковий фонд у музеї М. Шашкевича, отриманий від Д. Штогрин, важливий передусім тим, що це книги з українознавства, видані за кордоном. Усього близько п’яти сотень примірників. Точну кількість вказати неможливо, бо деякі з них передислокувалися до кабінету історії, а ще деякі з плином часу безслідно зникли, напевно, через свою унікальність.

Найширше книги від Д. Штогрин представлені у галузевому фонді “Публіцистика, наукові й методичні матеріали”. Вони становлять більше двох третин усіх книг. Серед них – видання, здійснені за кордоном і в Україні. Оскільки професор Штогрин свого часу захистив докторську дисертацію по творчості Павла Филиповича, то саме літературна критика 20-30-х років ХХ сторіччя представлена тут найповніше. Менше третини книг з фонду Д. Штогрин побачили світ в Україні – це, наприклад, науково-допоміжний

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

бібліографічний покажчик “Репресії в Україні (1917 – 1990 рр.)”, виданий Національною парламентською бібліотекою України (2007), “Літературно-критичні статті” П. Филиповича (1991), “Шевченківський словник” (1976). Серед закордонних видань, місцем друку яких вказані Нью-Йорк, Чикаго, Філадельфія, Торонто, Вінніпег, Мельбурн, Буенос-Айрес, Мюнхен, Париж, Зальцбург, Лондон та ін., є декілька самвидавівських брошур, виконаних на друкарській машинці і, відповідно, без вказівки року і місця появи у світ. Це “Політична ідея «ваплітян» і українська політична думка” Р. Гармаша, “Українофільський та український «Кобзар»” і “Чи Шевченко був «малоросом?»” Р. Задніпряньського. Якщо вести мову про роки видання книг, надісланих до музею Д. Штогрином, то помітною стає одна деталь: майже всі закордонні книги вийшли друком до 1990 року, а всі ті, що з’явилися після 1990-го, – презентують видавців з України.

Більшість книг з фонду Д. Штогрини цінні не лише з огляду тематики чи постатей авторів, а й як бібліофільські об’єкти. На багатьох із них присутні різноманітні маргінальні записи: автографи, присвяти, підписи, приписи, штампи, екслібриси попередніх власників. Так, особливо цінним можна вважати автограф Михайла Ореста на книзі “Зеров М. Нове українське письменство: історичний нарис”, виданій у Мюнхені 1960 року.

Серед видань, занесених у розділ фонду “Видання до 1945 року”, заслуговує виняткової уваги брошура, упорядкована о. Теофілом Луциком, “Збѣрникъ церковно-народныхъ пѣсень”. Вона вийшла друком 1902 року в Перемишлі “Накладомъ свѣш. Л. Джульинского, редактора «Посланника» и «Книжочокъ мисійныхъ»; З печатнѣ Н. Джульинского пѣдъ зарядомъ І. Лазора”. Як відомо, Перемишль на межі попередніх двох сторіч мав слабку видавничу потенцію, тому книг, що побачили світ у його друкарнях, майже не збереглося. “Що до Перемишля, – писав 1903 р. в огляді видавничої продукції Іван Кревецький на шпальтах ЛНВ, – то одно тільки є до нього,

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

а то здивоване і жаль. На полі видавничого руху треба сконстатувати повний застій; після найточнішого обчислення не доходить скількість виданих книжок навіть до цифри 10, а й ті, сказати отверто, ще більше дрібниці, як в Коломиї або Чернівцях” [3, с. 126–127]. Решта рідкісних і цінних довоєнних книг – це здебільшого наукові й науково-популярні розвідки та пісенники, видані як на українських етнічних землях (Львів, Ужгород), так і “на чужих хлібах” (Берлін, Відень, Прага, Вінніпег та ін.).

Серед журналів, подарованих Д. Штогрином – такі рідкісні закордонні видання, як “Київ” (США, 1958–1963), “Державницька думка” (США, 1952), “Літературно-науковий вісник” (Німеччина, 1948–1949), “Ідея і чин” (1946) та низка інших.

Одним з найцінніших для гімназії видань працівники музею вважають “Збірник музичних творів на слова Маркіяна Шашкевича”, виданий спільно київським, львівським і вінніпезьким видавництвами у 1992 році. Цінність його в тому, що це єдине відоме на сьогодні найповніше нотне видання Шашкевича, до того ж – незамінне при підготовці шкільних свят.

V. Перспективи розвитку і перереєстрації кімнати-музею

За словами працівників музею М. Шашкевича, останнім часом кількість книжкових подарунків від Д. Штогрини побільшала. Скажімо, за першу половину 2010 року були вже три передачі від колишнього гімназиста. Якщо це вважати тенденцією, то стає зрозумілим, що музей поступово перетворюється із шашкевичевого на українознавчий і, зокрема, краєзнавчий. Тому тепер перед завідувачем музею, заступником директора гімназії з навчально-виховної роботи, Наталею Горячою постає завдання підготувати документи на перереєстрацію цього підрозділу гімназії з акцентом на

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

краєзнавство. У новому статусі музей буде спроможний провадити разом з просвітницькою, ще й рекламно-видавничу діяльність (рекламні листівки, проспекти, буклети і ін.).

VI. Наукова діяльність гімназистів і книгозбірня музею М. Шашкевича

Книги з фонду Д. Штогрини знадобилися гімназістам передусім у навчанні, оскільки на початку 90-х років бракувало підручників з історії України, допоміжних матеріалів, довідників. Сьогодні ж фонди музею М. Шашкевича якнайповніше використовуються в науковій роботі.

Наукова робота гімназистів полягає в написанні у шостому (десятому) класі курсових робіт з обраного предмету, а також наукових розвідок під патронатом Малої академії наук України. Щороку кілька гімназистів пишуть курсові роботи на зразок музейних пошукових робіт, при цьому до наукових джерел своїх досліджень залучають і документи із зібрання музею М. Шашкевича.

Також донедавна в гімназії діяла премія імені місцевого юриста, причетного до становлення гімназії 1911–1939 рр., Михайла Росляка. Її вручали переможцям конкурсу на найкраще дослідження історії рідного краю. Для написання цих робіт гімназисти використовували книги, що зберігаються в музеї М. Шашкевича. До прикладу, першими пропонованими темами стали: “Моя Alma Mater: виникнення і розвиток Чортківської гімназії ім. М. Шашкевича, у якій я навчаюсь”, “Михайло Росляк – провідний чинник української суспільності на Чортківщині”, “Роль Маркіяна Шашкевича у національному пробудженні Західної України”, “Художня творчість жінок-педагогів Галичини і Поділля”.

Своєю музейною та книгозбірною діяльністю Чортківська гімназія ім. М. Шашкевича здатна пробудити у своїх вихованців любов до науки, прагнення до пошуку, виховати вміння

Друга науково практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна

вибирати з потоку інформації саме потрібну, – якраз ті риси, які потім стають їм у нагоді при навчанні у вищій школі. Отже, поповнення книгами фондів шкільного музею – це важлива ланка процесу навчання і виховання шкільної молоді. Приклад гімназії вартий того, щоб його перейняли інші середні й вищі навчальні заклади.

Список використаних джерел:

1. Губарець В. В. Преса і книга діаспори : з історії видавничої діяльності українського зарубіжжя : навч. посібник для самостійної роботи студентів, які оволодівають спец. “Видавнича справа та редагування”, “Журналістика”, “Українська мова та література” / В. В. Губарець ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”. – К. : Ун-т “Україна”, 2008. – 272 с.

2. Каськів М. Хочемо, щоб нам вірили / Михайло Каськів // Гімназійний вісник : видання Чортківської гімназії “Рідна школа” імені Маркіяна Шашкевича. – Чортків : [б. в.], 1993. – С. 5–6.

3. Кревецький І. Український видавничий рух в 1903 р. / Ів. Кревецький // ЛНВ. – Річник VII. – Т. XXV. – Львів : З друкарні НТШ під зарядом К. Беднарського, 1904. – С. 121–133.

4. Ножак О. Екскурс в історію / Остап Ножак // “Щоб буяв повсюди український цвіт...” : з життя Чортківської гімназії імені Маркіяна Шашкевича. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 8–18.